

10818 PELEVIN, Mikhail. Ethnic consciousness of Pashtun tribal rulers in pre-modern times. *Iran and the Caucasus*, 19 ii (2015) pp. 117-138. "Examines statements on Pashtun ethnicity from the original Pashto prose texts written by the Khatak tribal rulers Khūshhāl Khān (d. 1689) and Afzal Khān (d. circa 1740/ 41) and included in the corpus of the historiographical compilation *Tārīkh-i muraşsa*".

Hushal Han
Hatak

081477

10819 PELEVIN, Mikhail. The Khataks' tribal chronicle (XVII-XVIII): extraliterary text functions. *Iran and the Caucasus*, 18 iii (2014) pp. 201-212. "Examines underlying ideology and extraliterary functions of the texts, which constitute the largest part of the Pashtun historiographical work *Tārīkh-i muraşsa*' (finished in 1724)."

12 Subat 2017

081499

DIA

HUŞHÂL HAN HATAK

Zamir Safei, H. ; Safei, H. Zamir

A glance at the era of Khushal Khan Khatak (1613-1689) .-- 1980 : Paŕto Quarterly, vol. 3 iii pp. 108-117, (1980)

Khushhâl Khân Khatak

Sharifi, M. Ibrahim

A comparative ŕtudy of Ghalib and Khushal Khan Khattack .-- 1966 : Adab (Kabul), vol. 14 i-ii pp. 1-5, (1966)

; Ghâlib, Mîrzâ Asad Allâh; Khushhâl Khân Khatak

BIBLIOGRAPHY

P. C. Bamford, *Histories of the non-co-operation and Khilafat movements*, Delhi 1925, repr. 1974; Mushirul Hasan, *Nationalism and communal politics in India, 1885-1930*, New Delhi 1991; Mushirul Hasan and Margrit Pernau (eds.), *Regionalizing pan-Islamism. Documents on the Khilafat movement*, New Delhi 2005; Gail Minault, *The Khilafat movement. Religious symbolism and political mobilization in India*, New York 1982; M. Naeem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian politics. A study of the Khilafat movement*, Leiden 1999.

GAIL MINAULT

Kh^wushhāl Khān Khat'ak

Kh^wushhāl Khān Khat'ak (1022-1100/1613-89), a chief of the Khat'ak tribe and a major classical Pashtun poet, is recognised as the founder of Pashto national literature. His life and views are reflected clearly in his works, which bear strong traces of his personal experience and display an unconventional liberty of self-expression.

Kh^wushhāl Khān was the son of the Khat'ak chief Shahbāz Khān (d. 1050/1641) from Sarāy-Akoŝa (present-day Akora Khattak), the ancestral residence of the Khat'ak rulers, who were, after 989/1581, incorporated into the Mughal Empire as rank-holders (*manṣabdār*). Trained as a warrior and tribal leader, Kh^wushhāl succeeded his father as chief of the Khat'aks after his father's death. During the next twenty-five years, Kh^wushhāl Khān governed the northern Khat'ak territories, his hereditary fief (*vaṭan-jāgīr*), and performed vassal duties for the Mughals: he collected tolls, guarded a section of the imperial high road between the towns of Attock and Nawshahr (present-day Nowshera), and participated in imperial military campaigns (e.g., in Punjab in 1051/1641, pre-

sumably in Badakhshān in 1055/1645-6, and in Tīrāh in 1070/1660). From 1059/1649 to 1073/1663, Kh^wushhāl Khān waged continuous local wars with the neighbouring Pashtun tribes, primarily the Yūsufzays and the Bangashs, for control over borderlands.

In 1074/1664 Kh^wushhāl Khān was arrested by the Mughal authorities of Peshawar and sent to Delhi for investigation of his alleged lawbreaking, which, officially, involved his failure to comply with the new rules of taxation introduced by Awrangzīb (r. 1068-1118/1658-1707). Even if such allegations were only partly true, the new Mughal administration of Kabul province used them as a pretext to insure rotation in the Khat'ak ruling elite and restrain its powers. In his writings, Kh^wushhāl Khān asserts that his arrest resulted from a plot contrived by his uncles. Kh^wushhāl spent a year and a half (Rajab 1075-Dhū l-Qa'da 1076/January 1665-May 1666) in the prison-fortress of Rantambhor, in Rajasthan, and was detained two more years in Agra and Delhi. In 1079/1668-9, Kh^wushhāl Khān had his rights restored as a Mughal rank-holder and was sent home, where he was obliged to share tribal powers with his eldest son, Ashraf Khān (d. 1106/1694).

After the defeat of the Mughal army by the Pashtun tribes in the Khyber Pass battle of 1083/1672 and the beginning of large-scale insurgencies in Kabul province, usually described as the great Mughal-Afghan war of 1083-87/1672-76, Kh^wushhāl Khān definitively renounced his rank (*manṣab*) and abandoned imperial service. His opposition to the Mughals was due primarily to the fact that the imperial authorities had stirred up a long-lasting conflict within the Khat'ak ruling family by inciting Ashraf Khān against his father and supporting the

خوشحال خان خطک

۴۶۵

کهن‌تر، در کاربرهایش آب چندان جریان داشت که بیابانهای فراخش محل مناسبی برای پرورش و نگهداری اسب بود. شاید به همین رو گفته شده که نام خوسف از واژه اوستایی هوسپ، مرکب از هوس (خوب) و اسپ برگرفته شده است (رضائی، ص ۵۰). گزارشهای جغرافی دانان سده چهارم که از دامداری مردم این شهر سخن گفته‌اند نیز احتمالاً قرینه‌ای بر صحت این وجه نام‌گذاری است (اصطخری، ص ۲۱۶؛ حدودالعالم، همانجا).

خوسف که نامش در برخی از کتابهای جغرافیایی قدیم همراه با نام خور - شهری واقع در دو مرحله‌ای آن - آمده، ظاهراً اهمیتی کمتر از خور داشته و برخلاف آن دارای منبر نبوده است (ابن حوقل، ص ۴۴۶؛ حدودالعالم، همانجا). بعدها در سده نهم، حافظ ابرو (ج ۲، ص ۴۹) که از بیست قریه و یکصد مزرعه خوسف سخن گفته، خور را در شمار یکی از این قرای بیست‌گانه آورده است.

منابع: ابن حوقل؛ محمدعلی احمدیان، جغرافیای شهرستان بیرجند؛ با اشاراتی به تاریخ و فرهنگ این شهرستان، مشهد ۱۳۷۴ ش؛ اصطخری، ترجمه فارسی؛ اطلس راههای ایران، تهران: گیتاشناسی، ۱۳۸۵ ش؛ ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی. دفتر تقسیمات کشوری، نشریه تاریخ تأسیس عناصر تقسیماتی به همراه شماره مصوبات آن، تهران ۱۳۸۲ ش؛ محمدرضا بهنیا، بیرجند نگین کویر، تهران ۱۳۸۰ ش؛ عبدالله بن لطف‌الله حافظ ابرو، تاریخ حافظ ابرو، ج ۲، چاپ کراولسکی، ویسبادن ۱۹۸۲؛ حدودالعالم؛ حمدالله مستوفی، نزهة القلوب؛ خراسان جنوبی: سرزمین طلای سرخ، تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۸۴ ش؛ رزم‌آرا؛ جمال رضائی، بیرجندنامه: بیرجند در آغاز سده چهاردهم خورشیدی، به اهتمام محمود رفیعی، تهران ۱۳۸۱ ش؛ فرهنگ جغرافیایی کشورهای جمهوری اسلامی ایران، ج ۷۶: بیرجند، تهران: اداره جغرافیایی ارتش، ۱۳۶۳ ش؛ مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵: نتایج تفصیلی کل کشور، ۱۳۸۵ ش.

Retrieved Jul.28,2010, from http://www.sci.org.ir/portal/faces/public/census85/census85.natayej/census85_rawdata;

مفسدی؛ نقشه جمهوری اسلامی ایران: براساس تقسیمات کشوری، مقیاس ۱:۱۶۰۰۰۰۰، تهران: گیتاشناسی، ۱۳۸۳ ش.

/ خسرو خسروی /

خوشحال خان خطک (ختک)، سردار قبیله

خطک*، شاعر پشتوزبان و فارسی‌گوی سده یازدهم. نسب او به گرانانی، از قبایل پشتون، می‌رسد. جد وی، ملک آکوزی خطک در زمان حکومت اکبرشاه (حک: ۹۶۳-۱۰۱۴) به همراه قبیله‌اش از کزبوغه به روستای ملک‌پوره، نزدیک نوشهره، آمد. این روستا

آرامگاه ابن‌حسام خوسفی

کارخانه ریسندگی و بافندگی و تولید پارچه دارد. صنایع دستی آن فرش با طرحهای کرمانی و مشهدی با نقشهای ریزه‌ماهی است که صادر می‌شود (فرهنگ جغرافیایی آبادیها، ج ۷۶، ص ۹۳).

در دهستان قلعه‌زری، در حدود ۱۵۰ کیلومتری جنوب‌غربی شهر خوسف، معادن مس، سنگ آهک و گچ و مرمیت نیز وجود دارد (بهنیا، ص ۱۹۸). راه اصلی بیرجند - خوسف - خور - طبس - یزد - اصفهان از آن می‌گذرد (اطلس راههای ایران، ص ۵۰-۵۳). از آبادیهای قدیم آن خور است که در حدود پنجاه کیلومتری شمال‌غربی شهر خوسف در کنار کویر قرار دارد (رزم‌آرا، ج ۹، ص ۱۵۳؛ نیز - ادامه مقاله). پرورش شتر در دهستان قلعه‌زری بین عشایر رایج است (بهنیا، ص ۱۹۹).

بخش خوسف، در ۷ بهمن ۱۳۲۹ در شهرستان بیرجند تشکیل شد (ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی، ذیل «استان خراسان»). طبق سرشماری ۱۳۸۵ ش، جمعیت آن ۲۴۹۲۲ تن بوده است (مرکز آمار ایران، همانجا). اهالی خوسف شیعه دوازده امامی‌اند و به فارسی با گویش بیرجندی سخن می‌گویند (فرهنگ جغرافیایی آبادیها، ج ۷۶، ص ۹۴).

شهر خوسف. مرکز بخش خوسف، در شهرستان بیرجند. این شهر در حدود ۴۲ کیلومتری جنوب‌غربی شهر بیرجند، در ارتفاع حدود ۱۳۰۰ متری واقع است و در دشتی فلاتی شکل قرار دارد. کوه زبج در حدود چهارده کیلومتری مشرق آن واقع است. رود فصلی خوسف‌رود از مغرب شهر می‌گذرد. دمای آن در گرم‌ترین روزها به ۴۲ و در سردترین روزها به ۱۰- می‌رسد و بارش سالانه آن در حدود ۲۲۰ میلیمتر است (همان، ج ۷۶، ص ۹۳-۹۴). خوسف از راههایی با شهر بیرجند و آبادیهای دیگر مانند آبادی قدشک ارتباط دارد.

مسجدجامع و آرامگاه ملامحمدبن حسام (ابن‌حسام خوسفی*) از آثار تاریخی شهر است (بهنیا، ص ۱۹۶، ۲۰۰). پیشینه خوسف که در دوره اسلامی جزو ولایت قهستان و به گفته مقدسی (ص ۵۰) در شمار شهرهای قانن بود، کنار بیابان قرار داشت (نیز - حدودالعالم، ص ۹۱؛ حمدالله مستوفی، ص ۱۴۲، ۱۴۴). با این همه، به‌ویژه در روزگاران

دانشنامه جهان اسلام، (۱۶) تهران ۱۳۹۰

Hushal Han

STWODAH, Moh. Ibrahim. Khushal Khan Khatak in the light of the press. *Pashto Q.* 3iii (1980) pp. 87-96.

27 MAYIS 1993

-Hushal Han Hatak

LODIN, Dawlat Moh. The spelling methods in some of the works of Khawashal Khatak. *Pashto Q.* 3i-ii (1980) pp. 105-125.

27 MAYIS 1993

846. RAFF, Habibollah. *Zanjiray ya xat nana de Xoşhāl Xān Xaṭak ijād*. Pexawar, Pashto Academy, University of Peshawar, 1985, XIII-176 p.

On admet traditionnellement que Xoşhāl Xān Xaṭak a écrit un traité d'écriture rapide intitulé *zanjiray*. D'après H. R., cet ouvrage, dont on n'a plus aucune trace, n'a jamais existé. Il démontre que *zanjiray* est en fait le nom de l'écriture (nasta'liq adapté au pashto) qui fut en usage chez les auteurs xatak jusqu'au XVIIIe siècle.

Après un historique des différentes tentatives pour écrire le Pashto, l'A. donne une description (fac-similé) de l'écriture *zanjiray*, des différentes notations des phonèmes pashto n'existant pas en persan (c, d, ġ, j, n, r, t, x) et établit la liste des manuscrits écrits en *zanjiray*. N. M.

26 MAYIS 1993

-Hushal Han Hatak

DJIHANI, Abdul Bari. Die Eigentumsverhaeltnisse in der Zeit Khoschal Khan Kharaks. *Pashto Q.* 3iii (1980) pp. 32-50.

Hushal Han Hatak

ESMATI, Masona. Kawashal Khatak's political campaign. *Pashto Q.* 3iv (1980) pp. 109-117.

27 MAYIS 1993

781. SCARCIA, Gianroberto. *Persia barocca*, Reggio Emilia, Elitropia, 1983, 240p. (In forma di parole, libro tredicesimo).

Plusieurs auteurs apportent ici leur contribution pour définir avec finesse ce que l'on a appelé le «baroque» en littérature persane. Gianroberto SCARCIA présente et traduit deux poèmes du poète pashtu Khushal Khan Khatak et un texte en prose et vers du poète persan de l'Inde, Bedil. Riccardo ZIPOLI donne une longue étude qui dégage les caractéristiques stylistiques de Şā'eb Tabrizi et celles des Marinisti italiens (y compris G. Marino), montrant ce qui les rapproche et les éloigne (V. infra n° 797) suivie de poèmes et de leur traduction (les Marinisti étant «retraduits» en italien pour permettre une comparaison à «armes égales»). Suivent des textes plus courts de G. E. CARETTO sur «Maniere ghiribizose e perle barocche nel mondo ottomano», de B. SCARCIA AMORETTI qui commente la traduction (qui est davantage une recomposition) par A. Rich du poète d'expression persane et urdue Ghalib, en montrant ce que l'Occident capte de l'Orient, et enfin de G. CURATOLA qui expose où réside selon lui le baroque dans l'art islamique. M. G.

MUSHAL HAN HATAK
SĀ'EB TABRIZI

Hushal Han

12482 MORGENSTIERNE, GEORG. "Khushhal Khan—the national poet of the Afghans." *R.C.A.J.*, no. 47 (Ja'60) 49-57. An interesting account of this 17th century Afghan who, unlike most Oriental poets, revealed much about his life in his works.

27 MAYIS 1993

-Hushal Han Hatak

ZAMIR SAFEI, H. A glance at the era of Khushal Khan Khatak (1613-1689). *Pashto Q.* 3iii (1980) pp. 108-117.

27 MAYIS 1993

PENZL, H. Semantic structure in the poetry of Khushal Khan Khatak. *Pashto Q.* 3iii (1980) pp. 74-80.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

USMANOV, Arif. Khushhal i folklor. *Pashto Q.* 3iii (1980) pp. 15-31.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

JAVID. Khushhal Khan Khatak in foreign literature. *Afghanistan Q.* 32iii (1979) pp. 61-81.

27 MAYIS 1993

-Hushal Han Hatak

HABIBI, Abdul-Hai. Der Kritische Gehalt der Gedichten von Khoschal Khan. *Pashto Q.* 3i-ii (1980) pp. 59-84.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

YOSOFZAY, Sanaulloh. Effect of Indian culture and languages in the poetry of Khwashal Khan Khattak. *Pashto Q.* 4i (1980) pp. 1-24.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

ESMATTI, Masoma, Khwashal Khatak's political campaign. *Pashto Q.* 4i (1980) pp. 106-119.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

2157 [KHUSHHĀL KHĀN KHĀṬAK] Khushkhal-khan Khattak. *Izbrannye stikhoivoreniya*. Tr. Eremin, M. Moscow: Nauka, 1985. 95pp.

27 MAYIS 1993

Hushal Han

NOORZAY, Gul Mohammad. Khwashal's Bayaz in the light of *Tarikhi Murasa*. *Pashto Q.* 3i-ii (1980) pp. 1-16.

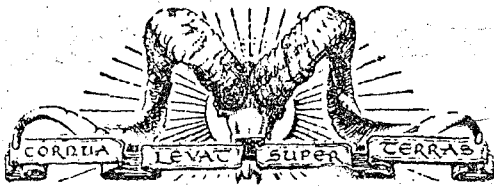
27 MAYIS 1993

~~HUSHAL KHAN KHATAK~~

1850. KHOSHĀL KHĀN KHĀṬAK. *Tebnāma*, préf. et lexique par S.M. Taqwimolhaq Kākāxel. Peṣawar, Pashto Academy, University of Peshawar, 1985, 174 p.

Réédition du traité de médecine de X.X. X. (XVIIe siècle). T. K. a établi le texte de cette édition à partir de l'édition de Kaboul (1966) et d'un manuscrit. Il y a ajouté un important lexique des médicaments et plantes apparaissant dans le texte en en donnant les noms en pashto, persan, arabe et parfois hindi. Pour chaque produit il indique la forme, la couleur, le goût, les propriétés médicinales et éventuellement la toxicité. L'absence de transcription phonétique est à regretter.

N. M.

Hughal Han
Hotak

JOURNAL OF THE ROYAL CENTRAL ASIAN SOCIETY

VOL. XLVII

JANUARY, 1960

PART I

CONTENTS

OFFICERS AND COUNCIL	2
IN MEMORIAM—SIR CECIL HARCOURT	3
ACKNOWLEDGMENT	4
THE HADHRAMAUT. By COLONEL HUGH BOUSTEAD, C.M.G., D.S.O., O.B.E., M.C.	5
MUSLIM REPUBLICS OF THE U.S.S.R.	11
TIBET, THE END OF AN ERA. By SIR OLAF CAROE, K.C.S.I., K.C.I.E.	22
SOME UNFAMILIAR ASPECTS OF U.A.R. By NEVILL BARBOUR	35
KHUSHHAL KHAN. By GEORG MORGENSTIERNE	49
ZIMMERMAN TELEGRAM (Sketch map). By C. J. EDMONDS	58
REVIEWS:	
Auchinleck, 68	Back to Bokhara, 78
India and Anglo-Soviet Relations, 70	Sinkiang, Pawn or Pivot, 78
Handbook to India, Pakistan, Burma and Ceylon, 71	Tragic Destiny, 80
Economic Developments in India, 71	Princes of the Black Bone, 80
Leadership and Political Institu- tions in India, 72	The Soul of China, 81
Arabian Sands, 74	Approaches to Oriental Classics, 82
Antiquities of Jordan, 75	The Secret Name, 82
The Persian Gulf States, 76	The Red Mandarins, 83
Avicenna's De Anima, 77	Journey to the Beginning, 83
The Hashemite Kings, 78	Japanese Politics, 84
	Window on Nepal, 85
	The Forgotten Valley, 86
CORRESPONDENCE	86
NOTICES	88

KHUSHHAL KHAN—THE NATIONAL POET OF THE AFGHANS

By GEORG MORGENSTIERNE

EDITOR'S NOTE.—The article which follows was originally written in Norwegian by Professor Morgenstierne, the well-known orientalist of Oslo University. The English translation is the work of Mr. Athelstan Caroe, Danish Consul in Liverpool, and carries the full approval of the distinguished author. Khushhal Khan was an almost exact contemporary of Milton.

PERSIAN, both as a written language and literature, has in Mohammedan times taken so dominating a position in Iran, both through its internal richness and from political and cultural conditions, that only tiny, scattered voices from other Iranian peoples have had a hearing. Strongest probably is the voice of the East-Iranian Afghans. Pashto, the language of the Afghans or Pathans, is very different from Persian—more so, for example, than Norwegian from English. And the Afghans have a highly developed proper pride and sensitivity, which to a great extent is attached to their mother tongue *Pashto*; the same word denotes also their special code of honour and morals. The numerous Afghan tribes have never formed a political unit. Even now a large part of the inhabitants of Afghanistan speak Persian, Turkish or other non-Afghan languages, whilst on the other hand there is a considerable Pashto-speaking Pathan population within the boundaries of Pakistan. Language and common traditions have nevertheless always bound Afghans together, despite all internal quarrels. Contact with India has also given them special characteristics, and it became natural for them to assert their own national individuality by writing in their native language.

The authenticity of Pashto poems recently published, and said to go back to early medieval times, cannot be regarded as proved. A tribal history dating from 1417 has so far been considered to be the oldest work in Pashto. This contains a sort of record of rights ("Domesday Book") for the tribe's occupation of land, so the practical objective is clear, and it was reasonable it should be written in the popular language. Unfortunately, although there is record of its having been written, it appears that the manuscript has disappeared.

The most ancient work, of which a manuscript was recently discovered,* is attributable to the strong religious movement emanating from the arch heretic Bayazid Ansari (died 1585), called "the Saint of Light" by his followers, "the Saint of Darkness" by his embittered orthodox opponent Akhun Darweza, who has compiled a book of fierce polemic against him and other heretics.

* While this English translation was being set up, the MS. has turned up in the University library of Tübingen.

Published by
THE ROYAL CENTRAL ASIAN SOCIETY
2, HINDE STREET, LONDON, W.1
TEL: WELBECK 4823

- Hushal Han

0.1528

مجلة جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية
العدد الثاني عشر 1994 Riyadh جمادى الآخرة ١٤١٥ هـ

أبو الطيب المتنبي وخوش حال خان

الدكتور محمد أمان صافي
قسم اللغة العربية - كلية الآداب
جامعة الملك عبدالعزيز

293-343

337. ZAMIR SAFEI, H. «A glance at the era of Khushal Khan Khatak (1633-1689)». *Pashto Q.* 3/3 (1981), pp. 108-117.

Analyse très sommaire de la situation mondiale et de celle de l'empire moghol à l'époque de Khushhal Khan Khatak et du rôle que ce dernier y joua. M. R.

— Voir aussi le n° 4 (Bibl.).

Abst. Ir. Supp. 5, 1982 Leiden. 90

19 EXIM 1996

Khushal Khan
Khatak →

Khushḥāl Khān Khaṭak (b 1613 Akora, Peshawar, d 1689 Cherat), Pashtun national poet. Khushḥāl was hereditary chieftain of a branch of the Khaṭak tribe living on the west bank of the river Indus, below the confluence of the Kabul river. He succeeded his father *Shāhbāz Khān*, killed in battle against the neighbouring Yūsufzays, in 1641. He was a faithful dependant and march-warden of the Mughal emperor Shāhjahān, serving him in peace and war, but soon fell into disfavour under his successor, Aurangzēb. In 1664 he was taken in chains to Delhi and then imprisoned in Jaipur. Finally released in 1669, he resigned the chieftaincy to his son Ashraf (qv) in 1672 and by degrees Khushḥāl abandoned his loyalty to the ungrateful Mughal ruler. His last years were spent in open rebellion, exiled from his home by his treacherous son Bahrām. Khushḥāl fathered a very large family and his poetic gift was inherited through several generations (see 'Abdul-qādir Khān, Afzal Khān, Kāzīm Khān).

Pashto literature had, in its infancy, produced only a handful of poets of whom

the best known were either exponents or opponents of the heretical doctrines of Bāyazīd Anṣārī (qv). Khushḥāl outshone this dim clerical light like a new sun. A man of action in many fields, huntsman, soldier and local patriot, moralist and philanderer, throughout his life he expressed his feelings in a series of lyrics and odes. Some of his poems written in prison and exile have a poignancy, and his descriptions of nature a freshness, unsurpassed in either Pashto or Persian. The verse forms of Persian, the *ghazal*, *qaṣīda*, *robā'ī* (qqv), were the model for poetry in Pashto, but the language does not lend itself to the rules of Persian quantitative metre. Instead rhythmic stress patterns were adapted from the national folk-song and combined with the borrowed rhyme schemes to produce new forms. Khushḥāl's large output at least consolidated this new style, if it did not actually formulate much of it. Besides his *diwān* (qv) of shorter poems, he also wrote a number of *maṣnavī* (qv) poems, including a *Bāznāma*, on his favourite sport of falconry, and a description of the country of Swat.

D. N. MacKenzie, *Poems from the Diwan of Khushāl Khān Khaṭak* (London 1965); E. Howell and O. Caroe, *The Poems of Khushāl Khan Khaṭak* (Peshawar 1963).

DNM

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, ( ) LONDON. s. 106

David Neil Mackenzie

- Heus Halwan Hatoh

315. DJIHANI, A. B. «Die Eigentumsverhältnisse in der Zeit Khoschhal Khan Khataks». *Pashto Q.* 3/3 (1980), pp. 32.50.

La propriété foncière, le service militaire et les taxes à l'époque moghole. L'A. analyse en particulier le terme de *jagirdari* ou fief, son fonctionnement et les conséquences pour les tribus pashtounes et spécialement la tribu des Khatak au début du 17e siècle. M. R.

Abst. Dr. Supp. 5. 1982 Leiden, s. 84

19 EKIM 1996

۵۵۱۰/۵: کاروان هند، ۱/۳۸۹-۳۹۱ مآثرالملوک؛ مرآةالعالم:
تاریخ اورنگزیب، ۲/۵۷۲-۵۷۳ مؤلفین کب چاپی فارسی و عربی،
۴/۷۴۰-۷۴۲: عبدالحی حبیبی، «خواندمیر هروی»، آریانا، سال
بیست و چهارم، شماره ۷ و ۸، صص ۳۵۱-۳۵۷؛ امیر خیزی
تبریزی، «عجایب البلدان»، ارمان، سال یازدهم، شماره ۱۲،
صص ۸۷۸-۸۷۹.

رسولی

خوشبین (xoš.bīn)، یحیی، هرات ۱۳۲۱ش - شاعر و
داستان‌نویس افغانستانی. دیستان را در مدرسه جمعیت هرات و
دیپستان را در انستیتو تربیت معلم کابل به پایان رسانید و پس
از آن در مدارس هرات به تدریس پرداخت. از ۱۳۵۸ش ریاست
اطلاعات و فرهنگ هرات، بخش فرهنگ مردم، امور فرهنگی
اداره امور شورای وزیران و ریاست نشر کمیته دولتی طبع و نشر
را عهده‌دار بوده است. وی از ۱۳۳۶ به کار مطبوعاتی پرداخت.
اشعار و داستان‌های کوتاه وی در روزنامه‌ها و مجلات افغانستان
چاپ شده است. از آثار در دست چاپ او از این‌ها می‌توان یاد
کرد: مجموعه شعر آینه آب؛ شهر آفتاب (جلد دوم)؛ قصه‌های
فولکلوریک هرات، غور و بادغیس؛ چاربتی‌های مردم هرات، غور و
بادغیس و گزینۀ فکاهی‌های مردمی هرات به نام ظرافت‌ها و
شوخی‌ها. از آثارش: مجموعه داستان‌های کوتاه کاروان سپیده
(کابل، ۱۳۶۲ش)؛ مجموعه قصه‌های فولکلوریک تشکی و
سکه‌های طلا؛ برگزیده‌ای از داستان‌های پیشگامان
داستان‌نویسی جهان به نام شهر آفتاب؛ مجموعه قصه‌های
فولکلوریک مردم هرات به نام مرغ تخم‌طلایی؛ تصویری در
خورشید (کابل، ۱۳۶۹ش).

منابع: با کاروان سپیده، پیش‌گفتار؛ تصویری در خورشید؛ سیماها و
آواها، ۱/۲۷۳-۲۸۵؛ محمدحسین محمدی، «نمایه ادبیات
داستانی»، در در، سال دوم، شماره ۵، بهار ۱۳۷۷ش، ص ۹۷.
دانشنامه

خوشحال خان ختک (xoš.hāl.xān-e-xa.tak)، فرزند شهبازخان
فرزند یحیی خان فرزند ملک اکوری، دهکده الکوره در نوشهره از
توابع پیشاور ۱۰۲۲ق - منطقه آفریدی از کوهسار ولایت سرحد
(پاکستان) ۱۱۰۰ق، سردار، نویسنده و شاعر پشتو. نیای وی
ملک اکوری، سردار قبیله ختک (در مشرق پیشاور در سر راه
لاهور) بود. جلال‌الدین اکبرشاه گورکانی (۹۶۳-۱۰۱۴ق)

حفاظت شاهراهی را که از اتک تا نزدیک پیشاور کشیده شده
بود، نگه‌داری پلی بر رودخانه سند و جاگیری در نزدیکی نوشار
را به وی سپرد. افزون بر آن، به وی اجازه داد تا از امتیاز
حق‌العبور پل و راه نیز برخوردار گردد. پس از او این وظیفه و
امتیاز به شهبازخان (۱۰۵۰-۱۰۵۱ق) و پس از کشته شدن او
به دست یوسف‌زایی‌ها، به خوشحال خان رسید. خوشحال خان
پدرش را در جنگ‌های قبیله‌ای با قوم یوسف‌زایی و بنگش
همراهی می‌کرد. وی در ۱۰۵۰/۱۰۵۱ق از سوی قوم خود به
حکمرانی خان‌نشین ختک اکوره (که تابع دولت گورکانیان هند
بود) برگزیده شد و شاه‌جهان نیز با انتخاب وی موافقت کرد. در
۱۰۵۲ق در جنگ کانگره با راجه جگت سنگه، قلعه تاراگره را
گشود. سپس به منصبی دولتی در لاهور رسید و به سبب آن
چهار صد هزار روپیه دریافت کرد. در ۱۰۵۵ق نگه‌داری بدخشان
و هندوکش به وی واگذار شد. در آن سال در کنار سپاهی که به
رهبری اصالت خان برای رویارویی با ازبک‌ها و هزاره‌ها به کابل
می‌رفت، جنگید و در سال بعد در لشکرکشی دیگری در شمال
هندوکش در بلخ و بدخشان، بر ضد ازبک‌ها شرکت داشت. در
۱۰۶۰ق چند دهکده یوسف‌زایی‌ها در شمال رودخانه لندایی،
جزو جاگیرهای او قرار گرفت. در ۱۰۶۳ تا ۱۰۶۴ق، به سبب
آن‌که شیرمحمدخان بنگش از سران قبیله بنگش، مناطق تری و
بولاق را که جزو اختیارات خوشحال خان بود، به سی هزار روپیه
در سال از حکومت اجاره کرده بود، جنگی میان ختک‌ها و
بنگش‌ها در گرفت که سرانجام پس از درگیری‌های بسیار، به
پیروزی ختک‌ها انجامید. یوسف‌زایی‌ها از دیگر دشمنان
ختک‌ها بودند و چون ختک‌ها وفادار به شاه‌جهان بودند، آنان
نیز از حکومت شاه‌جهان روگردان شدند. بهاکو خان از سران
یوسف‌زایی، دشمن سرسخت خوشحال خان بود. وی که در
برابر حمایت شاه‌جهان از خوشحال خان، کاری از پیش نمی‌برد،
به داراشکوه، پسر شاه‌جهان (۱۰۲۴-۱۰۶۹ق) پیوست و در
سلک ملازمان وی درآمد. به فرمان داراشکوه یک بخش از
املاک یوسف‌زایی‌ها که از پیش به ختک‌ها داده شده بود، به
بهاکو خان بازگردانده شد. با این وجود، رابطه خوشحال خان با
دربار خوب بود، تا آن‌که اورنگ زیب (۱۰۶۹-۱۱۱۸ق) به
پادشاهی نشست. خوشحال خان با توجه به اخلاصی که به
شاه‌جهان داشت، ملازمت اورنگ زیب را نپذیرفت و به دیار
خود بازگشت. در ۱۰۷۱ق بهاکو خان به قصد انتقام قتل برادرش
سیداخان، که پیش از آن در یکی از درگیری‌های قومی کشته شده

KHUSHHĀL KHĀN KHATAK, Pashtun poet and a warrior chieftain (1022-1100/1613-89), **Khushhāl Khān** is recognised as the national poet of the Pashtūns.

1. Life. Son of **Shah-bāz Khān** and grandson of **Yaḥyā Khān** who, in turn, was the son of **Malik Akōṛay**, leader of a clan of the **Khatak** [q.v.], the boy **Khushhāl** accompanied his father in tribal wars. After his father's death in a tribal battle, **Khushhāl** succeeded him as **khān** or chieftain, and was recognized as such by **Shāh Djahān**, the Mughal Emperor. **Khushhāl** served **Shāh-Djahān** in his army's campaigns in **Balkh** and **Badakhshān** in 1055/1645, but later, in the time of the Emperor **Aurangzib**, the governor of **Kābul** aligned himself, along with some of **Khushhāl's** uncles and cousins, against **Khushhāl**. In 1074/1664, **Khushhāl**, then 51 years old, was summoned by the governor to **Peshāwar**, where he was arrested and dispatched in chains to a fortress in **Djāypūr**. He was released two years later, but was not allowed to return home until 1080/1669. For the rest of his life, his sympathies rested with the rebel Pashtūn tribes. In his poems he preached unity of the Afghān tribes to resist Mughal domination. **Khushhāl** greatly admired the Afridī chieftain **Daryā Khān**, who defeated the Mughal army at **Landī Kōtal** in the **Khyber Pass** [see **KHAYBAR** Pass] in 1083/1672, while leading a confederation of Afridī and **Muḥmand** tribesmen. Accompanied by one of his loyal sons, 'Abd al-Kādir **Khatak**, **Khushhāl** fought and defeated the **Bangash** tribe, which supported Mughal rule. He also had to fight his third son, **Bahrām**, whom the Mughals sponsored in attempts to replace **Khushhāl** as chieftain. In 1085/1674, he voluntarily relinquished his chieftainship to his eldest son, **Ashraf**, also a poet who was later (1044/1683) jailed by the Mughals. **Khushhāl** declared himself a rebel and spent rest of his life with Afridī friends in the inaccessible eyries of **Tirāh**, a zone "never effectively occupied by any government in all history". He travelled from tribal area to tribal area, seeking assistance and refuge. He was relentlessly pursued by his treacherous son, **Bahrām**, but evaded capture and died in the Afridī country in 1100/1689. The armed resistance which he encouraged by his pen and emphasised by his sword is "to be counted among the causes that brought about the dramatic collapse of the Mogul Empire in India" (Sir **Olaf Caroe**).

2. Literary Works. **Khushhāl**, a prolific poet, constantly chanted his love of beauty, honour, and justice. As part of his opposition to **Aurangzib** and his forces, **Khushhāl** preached union of all Afghān tribes and encouraged revolt against Mughal rule:

"My sword I gird upon my thigh
To guard Afghān honour and fame:
Its champion in this age am I,
The **Khatak Khān**, **Khushhāl** my name".

Khushhāl also celebrates his successes and laments his subsequent misfortunes. He chastises those Pashtūns who accept gold rather than give battle to the Mughals.

As well as poetry, he wrote manuals on falconry, folk medicine, a dialogue between the pen and the sword, an account of his imprisonment and exile, and a geography of **Swāt**. "His lyrics and epics, alike present his religious devotion, occasionally in mystic terms, his patriotic feelings, his moral code, his many loves in object or joyful mood, and many other subjects" (D. N. MacKenzie). **Khushhāl** rightly claims to be the originator of Pashtō poetic form and metre, but it must be remembered that he had a predecessor,

Mirzā Anṣārī. Both these early Pashtō poets used the **Darī** or Persian poetic mould, but instead of strictly applying the classical rules of prosody to Pashtō, they adopted the metres of popular Pashtō songs to verse forms known in Persian. "This metre is syllabic in nature, but the pattern is made by the stress usually recurring on every fourth syllable" (MacKenzie).

Khushhāl further left many *ghazals* in Persian under the pen-name of **Rūhī**, and a Persian *ḥāsida* or ode on the futility of this world in same metre as the *Bahr al-abrār* of **Amir-Khusraw Dihlawī**; this Persian poetry is amongst the best of that written in the so-called *Sabb-i Hind* or "Indian style".

Bibliography:

1. Translations and studies in western languages.

In English: H. G. Raverty, *Selections from the poetry of the Afghāns*, London 1862; C. E. Biddulph, *Afghan poetry of the 17th century*, London 1890; G. Morgenstierne, *Khushhāl Khān, the national poet of the Afghāns*, in *Journal of the Royal Central Asian Society* (1960); *The poems of Khushal Khan Khatak, with English Version, a selection*, tr. Evelyn Howell and Olaf Caroe, **Peshāwar** 1963; D. N. MacKenzie, *Poems from the Divān of Khushāl Khān Khatak*, London 1965.

In French: J. Darmesteter, *Chants populaires des Afghans*, Paris 1888-90; Gul Pācā Ulfat, tr. from Pashtō by **Ravān Farhādī**, *Notes sur la peinture de la vie quotidienne dans la poésie de Khushāl Khatak*, in *Akten des 24sten Internationalen Orientalisten Kongresses*, München 1957, (Wiesbaden 1959).

In Italian: G. Scarcia, *Liriche di Khushal Khan in Il Veltro*, 5-6, Anno XVI (Oct.-Dec. 1972), 465-74.

In Russian: 'Aref 'Usmānov, *Life and works of Khushhāl*, Tashkent (forthcoming; some chapters have been translated into Pashtō and published in *Kabul Review*, Pashtō Academy, **Kābul**, 1966-7).

2. Editions of his works in Pashtō and Persian: *Divān-i Khushhāl ba zabān-i Afghāni wa fārsī*, **Rahmān Press**, **Hōti**, 1928, *De Khushhāl Khān Khatak Marghalarē* (*Kulliyāt*), ed. by 'Abd al-Ḥayy **Habibi**, **Kandahār** 1938; *Kulliyāt-i Khushhāl Khān Khatak*, with introd. by **Dōst Muḥammad Kāmil-Mohmand**, **Peshāwar** 1952; *Khushhāl Khatak's Fādī-Nāma* (a poetic manual on religious matters), **Kābul** 1952; *Khushhāl Khatak's bāz-nāma* (on falconry), Pashtō Academy, **Kābul** 1953 (*Muntakhabāt Khushhāl Khān Khatak*, Pashtō Academy, University of **Peshāwar**: a selection of **Khushhāl Khān's** Pashtō poems with Urdū translation by **Sayyid Anwār-ul Haqq Peshāwar**, 1957. *Khushhāl Khatak's Dastār Nāma* (a poetry manual on ethics), Pashtō Academy, **Kābul** 1966; *Khushhāl Khatak's Tibb Nāma* (a poetic manual on popular medicine), 1967; *Rubā'iyāt*, Pashtō Academy, **Kābul** 1970; *Armaghān-i Khushhāl*, complete works in one volume, with an introduction in Pashtō by **Sayyid Rasūl Rasā** (contains *ḥāsidas*, *rubā'iyāt*, *ghazals*, miscellaneous poetry, Persian poems, *Fādī-nāma*, *Bāz-nāma*, *Swāt-nāma*).

3. Studies in Pashtō and Persian: **Sayyid Rasūl Rasā**, *Shāghlay Pashtūn*, **Peshāwar** 1940; A. R. **Bēnawā**, *Khushhāl Khatak tse wayi?* ("What says **Khushhāl Khatak**?"), Pashtō Academy, **Kābul** 1950; **Ma'sūma** 'Ismatī, *Khushhāl Khatak kist?* ("Who is **Khushhāl Khatak**?") in Persian, Press Department, **Kābul** 1956; *Nangyalay Pash-*

بیان ہے (معجم البلدان، ۲: ۴۹۷ تا ۴۹۸، مترجمہ Barbier de Meynard، ص ۲۶۹) کہ ایک قدیم محدث [ابو علی الحسن بن ابی علی بن الحسین الخوستی] کی نسبت اسی قصبے سے ہے۔ ابن بطوطہ نے بھی ہندوکش میں بہت سے مذہبی زاویوں [= خانقاہوں] کا ذکر کیا ہے۔ خوست غالباً ترکمانوں اور ازبکوں کے ہاتھوں تباہ ہو گیا تھا۔ خوست کے حوالوں کے لیے دیکھیے 'The Lands of the Eastern Caliphate: Guy Le Strange' ص ۴۱۰، ۴۱۷؛ تاریخ رشیدی، ترجمہ، ص ۱۰۳ و حاشیہ؛ Vambéry: شیبانی نامہ، بند (canto) ۶۳، ص ۳۶؛ خانی خان، ۱: ۶۱۵؛ جہاں خوست میں ازبکوں پر جگت سنگھ اور اس کے راجپوتوں کی فتح اور وہاں لکڑی کی فراوانی کی وجہ سے لکڑی کا ایک قلعہ تعمیر کرانے کا حال بھی درج ہے؛ نیز دیکھیے: بادشاہ نامہ، ۲: ۴۶۳؛ یہ ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۵ء کا واقعہ ہے۔

افغانستان کے جنوب جنوب مشرق میں ضلع پشاور [پاکستان] کی سرحد پر ایک وادی کا نام بھی خوست ہے۔ خوست نام کا تیسرا مقام [پاکستان کے صوبہ] بلوچستان میں کوئٹے سے پینتیس میل مشرق میں واقع ہے، جہاں کوئٹے کی ایک کان ہے (Imperial Gazetteer of India، ۳: ۱۳۸ و ۶: ۳۰۶)۔ فارسی میں "خوست" کے معنی جزیرے کے ہیں اور اس طرح اس کا وہی مفہوم ہو سکتا ہے جو اندراب کا ہے۔ (H. BEVERIDGE)

* **خوسیم:** رگ بہ خوتین
 خوشحال خان خٹک: [بن شہباز خان بن

یحییٰ خان بن ملک اکوڑی]، پشتو کا عظیم شاعر، سپہ سالار اور پٹھانوں کے مشہور قبیلے خٹک کا سردار، [جو ضلع پشاور کی تحصیل نوشہرہ کے علاوہ مردان اور کوھاٹ کے اضلاع میں آباد ہے۔ ۱۵۸۱ء میں جب اکبر (رگ باں) نے مرزا حکیم کی بغاوت کو کچلنے کے لیے کابل کا رخ کیا تو اٹک کے مقام پر ملک اکوڑی نے

* **خوست:** [اس نام کے تین مقامات ہیں، دو افغانستان میں اور تیسرا پاکستان کے صوبہ بلوچستان میں]۔ افغانستان میں اس نام کا ایک مقام بدخشان [رگ باں] کی سرحد پر اندراب [رگ باں] کے قریب آمو دریا [رگ باں] کے اس نشیبی علاقے میں واقع ہے جو آج کل "افغان ترکستان" کے نام سے موسوم ہے۔ یہ بلخ کے جنوب مشرق میں، ہیک کے جنوب مشرق میں، کابل اور چاریکار سے شمال کی جانب کوہ ہندوکش کی پشت پر (یعنی اس کے شمال میں) واقع ہے۔ یہ ایک گمنام سی جگہ ہے اور اکثر نقشوں میں نہیں دکھائی جاتی، مگر زمانہ قدیم میں اسے خاص اہمیت حاصل تھی۔ یاقوت اسے ایک زرخیز اور سرسبز قصبہ بتاتا ہے۔ توڑک بابری میں اس کا کئی جگہ ذکر آتا ہے؛ بابر اسے "خوست" لکھتا ہے، جو القزوی کے خوست اور دوسرے مصنفوں کے خاست ہی کی ایک شکل معلوم ہوتی ہے۔ توڑک بابری کے ترجمے میں، جو سید زین نے لکھا ہے، اسے "خوست بدخشان" لکھا گیا ہے۔ بابر کی دو بیٹیاں خوست ہی میں پیدا ہوئی تھیں، جن میں سے ایک بابر کی بڑی بیگم ماہم کے بطن سے تھی اور دوسری دلدار بیگم کے بطن سے۔ ماہم کا خوست سے قریبی تعلق تھا؛ اس کا بھائی محمد علی طغای یہاں کا ایک میرزا زادہ تھا؛ بایزید بیات اپنی تاریخ میں، جو تاریخ ہمایوں کہلاتی ہے (مخطوطہ انڈیا آفس، فہرست از Ethé، عدد ۲۲۳، ورق ۲۶ الف)، ذکر کرتا ہے کہ ہمایوں (جو ماہم کے بطن سے تھا) خوست میں اپنی ننھیال گیا تھا۔ ہم یہ بھی دیکھتے ہیں کہ بابر ہندوستان سے تحائف بھیجتے وقت خوست کا خاص طور پر نام لیتا تھا (دیکھیے اس کے قاضی سید زین کی کتاب طبقات بابری، جس میں لکھا ہے کہ خوست کے باشندے بہت دیندار تھے)۔ اس سے اشارہ ماہم کے خاندان کی طرف معلوم ہوتا ہے، کیونکہ وہ مشہور ولی اللہ احمد جام کی اولاد میں سے تھی۔ یاقوت کا

2759 AAJIZ, Niaz Muhammad. ^{081499 Khushal Han Hatak} Khushal's concept of an ideal man. *The Dialogue: a Quarterly Research Journal*, 4 ii (2009) pp.242-270. [17th- century Pashto poet. Online periodical (open access).]